

V. NUOMONĖ / OPINIE I POGLĄDY

*Audronė Rimkutė*¹

Vilniaus universitetas

Kauno fakultetas

Muitinės g. 8, LT-44280, Kaunas

E. paštas: audrone.rimkute@knf.vu.lt

Moksliniai interesai: socialinė epistemologija, mokslo ir kultūros sociologija, kultūros politika

Meno autonomija ir demokratija Lietuvos kultūros politikoje

Meno autonomija, suprantama kaip meno kūrimo, sklaidos ir finansavimo organizacijų nepriklausomybė nuo politinių institucijų, yra vienas svarbiausių kultūros politikos principų demokratinėse šalyse. Meno autonomijos idėja yra pagrįstas Jungtinės Karalystės ir Skandinavijos šalių kultūros politikoje veikiantis „pagarbaus atstumo“ modelis, kurį kaip siektiną rezultatą Europos tarybos ekspertai rekomendavo ir Lietuvai bei kitoms Rytų Europos šalims, po Sovietų Sąjungos žlugimo reformavusioms savo kultūros politikos sistemas. Lietuva prie šio modelio perėjo 2012–2013 m., įsteigusi Lietuvos kino centrą ir Kultūros tarybą. Tačiau, stebint Lietuvos politinės valdžios reakciją į kai kuriuos pastarųjų metų Lietuvos kultūros įvykius, galima teigti, kad meno autonomija kaip idėja ir kultūros politikos norma Lietuvoje nėra įsitvirtinusi. Šio straipsnio tikslas – apibūdinti meno autonomija pagrįstos kultūros politikos ypatybes bei jos demokratiškumo formas ir išanalizuoti pastarųjų metų Lietuvos kultūros politikos aktualijas meno autonomijos ir demokratijos santykio aspektu. Straipsnyje remiamasi mokslinės literatūros ir spaudos straipsnių bei politinių dokumentų kokybine turinio analize.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: meno autonomija, demokratija, „pagarbaus atstumo“ principas, Lietuvos kultūros politika, kultūros organizacijų valdymas.

Įvadas

Autonomijos sąvoka yra plačiai naudojama humanitariniuose ir socialiniuose moksluose. Pačia bendriausia prasme ji reiškia „savęs valdymą“, kurį sudaro du komponentai: subjekto

¹ **Audronė Rimkutė** 2005 m. įgijo humanitarinių mokslų daktaro laipsnį Vilniaus universiteto Filosofijos fakultete. Šiuo metu dirba Vilniaus universiteto Kauno fakultete, dėsto filosofiją ir kultūros politiką. Jos mokslinių interesų sritys apima socialinę epistemologiją, mokslo bei kultūros sociologiją ir kultūros politiką. Naujausi tyrinėjimai yra susiję su meno autonomijos, „pagarbaus atstumo“ principo ir demokratijos kultūros politikoje klausimais.

sprendimų ir pasirinkimų nepriklausomybė nuo išorinės įtakos ir savęs valdymo gebėjimas (angl. *capacity to rule oneself*) (Christman 2015).

Politikos, sociologijos ir vadybos moksluose „autonomijos“ sąvoka taikoma ne tik atskiriems individams, bet ir grupėms bei organizacijoms. Šiame kontekste autonomija apibrėžiama kaip organizacijos „teisė veikti pagal savo normatyvinius ir organizacinius principus bei elgesio logiką“ (Olsen 2009: 441). Tokią autonomiją turi arba jos siekia nemažai šiuolaikinės visuomenės viešųjų institucijų – centriniai bankai, teismai, universitetai, religinės bendruomenės. Daugelyje pasaulio šalių ją taip pat turi vadinamosios „nemažoritarinės“ arba „subsidiarinės“ organizacijos – įvairios agentūros, fondai, tarybos, kurioms yra deleguotos kai kurios vyriausybės, ministerijų ar departamentų funkcijos. Šių organizacijų skaičius ir galia įvairiose EBPO šalyse išaugo „naujosios viešosios vadybos“ idėjų įtakoje (OECD 2002), o jų autonomijos principai ir įtaka demokratijai tapo aktualia socialinių mokslų tema (Skelcher et al. 2015, Olsen 2009, Government Agencies 2012).

Valstybės finansuojamų meno organizacijų autonomija santykiyje su politinėmis „mažoritarinėmis“ institucijomis išoriškai yra panaši į „naujosios viešosios vadybos“ įtakoje sukurtų agentūrų, tačiau jos pradžia yra gerokai ankstesnė ir ištakose glūdi kiti motyvai. Jų teisė funkcionuoti pagal savo principus ir veiklos logiką demokratinėse valstybėse grindžiama ne tik tuo, kad menas yra savita sritis, kurios valdymas ir administravimas reikalauja specialių žinių, bet ir tuo, jog mene yra svarbi „savaiminė“ laisva raida, kurią iškraipo politinis valdymas ir kontrolė. Kitaip tariant, autonomijos suteikimo valstybinėms meno įstaigoms ir kultūros finansavimo institucijoms motyvai yra ne tiek ekonominis rezultatas ir veiklos skaidrumas, kiek siekis apsaugoti meno kūrimo ir sklaidos procesus nuo politinės įtakos.

Įtaką menui ir kultūrai politinės institucijos visų pirma gali daryti manipuliudamos organizacijų finansavimu ir skirdamos sau palankius vadovus. Todėl nacionalinės meno įstaigos, kultūros ir meno finansavimo agentūros, tarybos ir fondai, daugelyje demokratiškos šalių turi aiškiai įstatymo apibrėžtus ilgalaikius finansavimo šaltinius ir teisiškai įtvirtintą vadybinę autonomiją, apimančią finansavimo skirstymo, personalo pasirinkimo ir kt. organizacinius sprendimus. Kai kuriose šalyse valstybės lėšas menui skirstančios organizacijos (tarybos ir fondai) turi ir politinę autonomiją – teisę kurti finansavimo schemas ir programas, pagal kurias menininkams ir jų organizacijoms yra skirstomos valstybės lėšos. Politinėms valdžios institucijoms šiuo atveju yra paliekama tik strateginių veiklos tikslų numatymo funkcija².

Toks politinių valdžios institucijų ir meno organizacijų santykio modelis pirmiausiai susiklostė Jungtinėje Karalystėje (JK). 1946 m. JK buvo įsteigta Didžiosios Britanijos menų taryba, kurios pagrindinis iniciatorius, struktūros architektas ir pirmasis pirmininkas buvo žymus britų ekonomistas M. Keynesas (Upchurch 2011). Autonomiškos menų tarybos būtinybę jis grindė neigiamu fašistinės Vokietijos pavyzdžiu, kurioje kultūra ir

² Pvz., politinę autonomiją turi Anglijos menų taryba, Kanados menų taryba ir kai kurių kitų Tautų sandraugos valstybių meno finansavimo organizacijos. Anglijos menų taryba yra įsteigta karališkąja chartija, kurios 4 str. nurodo keturis tarybos tikslus, kurių įgyvendinimo priemonės paliekamos pačios tarybos nuožiūrai. Žr. *Consolidated Royal Charter* 2013.

menas buvo tapę politikos įrankiais. Formuodamas Didžiosios Britanijos menų tarybą, Keynesas rėmėsi 1919 metais įkurto Universiteto grantų komiteto modeliu. Šis komitetas „veikė kaip buferis tarp vyriausybės ir akademinėjų institucijų skirstydamas viešąsias lėšas universitetams ir taip mėgindamas eliminuoti akademinėjų tyrimų finansavimą iš politinio proceso“ (Ten pat: 213). Didžiosios Britanijos menų taryba taip pat turėjo veikti kaip autonominė institucija, remianti meno organizacijas ir atskirus menininkus bei sauganti atstumą tarp šios paramos gavėjų ir vyriausybės. Toks modelis vėliau, maždaug aštuntajame dešimtmetyje, gavo „pagarbaus atstumo“ principo (angl. *arm's length principle*) pavadinimą (Hewison 2015: 32).

„Pagarbaus atstumo“ principas po Antrojo pasaulinio karo buvo pritaikytas steigiant kultūros bei meno tarybas, agentūras, fondus ir kitose pasaulio šalyse – 1951 m. Airijoje, 1957 Kanadoje, 1964 Naujojoje Zelandijoje, 1965 JAV, 1968 Australijoje. Vėliau analogiškos institucijos atsirado Skandinavijos šalyse. Meno tarybų „judėjimo“ apogėjumi tapo Tarptautinės meno tarybų ir kultūros agentūrų federacijos (IFACCA) įsteigimas 2000 m. ir pasaulinė jų konferencija Otavoje, suorganizuota Kanados menų tarybos. Šiuo metu IFACCA būstinė yra Australijoje, federacijai priklauso meno tarybos ir kultūros rėmimo agentūros iš 70 pasaulio šalių.³ Visų šių organizacijų „atstumas“ nuo vyriausybės yra įvairaus dydžio, tačiau būtinas jo minimumas yra savarankiški finansavimo sprendimai, priimami ekspertų recenzijų ir vertinimų pagrindu.

1. Meno autonomija ir demokratija

2009 m. IFACCA užsakė tyrimą, kuriuo siekė iširti nepriklausomo nuo valdžios struktūrų meno finansavimo modelį, palyginti jį su tiesioginio valstybinio finansavimo modeliu (Madden 2009). Tyrime apibendrinami „pagarbaus atstumo“ principo taikymo meno finansavime privalumai ir trūkumai. Kaip privalumas nurodoma tai, kad meno finansavimo sprendimų patikėjimas nepriklausomoms meno taryboms užtikrina menininkų saviraiškos laisvę, galimybę kritikuoti „isteblišką“, aktualių meno tendencijų, inovatyvių ar net rizikingų projektų rėmimą (Ten pat: 23). Kaip trūkumas nurodoma tai, kad valdžios įtaką kultūrai pakeičia meno bendruomenės ekspertų – „elito“ – įtaka, menas nutolsta nuo „plačiosios publikos“ ir susitelkia į tik patiems menininkams įdomius projektus. Nors šie trūkumai ir privalumai randami ne visur, kur veikia meno tarybos, jie yra potenciali „pagarbaus atstumo“ modelio nauda ir grėsmė.

Elitizmą, kaip kultūros politikos pagal „pagarbaus atstumo“ principą trūkumą, nurodo ir Kanados sociologai, sukūrę pirmąją meno politikos modelių tipologiją (Hillman-Chartrand, McCaughey 1989). Šiuo principu pagrįstą kultūros politiką, kaip galimai nedemokratišką, „demokratiją“ suprantant atitikimo publikos skoniui prasme, apibūdina ir skandinavų kultūros politikos tyrinėtojai (Blomgren 2012, Vestheim 2012). Nors sprendamos šią problemą daugumos šalių meno tarybos įtraukė į projektų vertinimo kriterijus potencialios publikos pritraukimą, tačiau tai, esą, nepadaro „pagarbaus atstumo“ principu

³ Oficiali IFACCA svetainė <https://ifacca.org/en/>.

pagrįstos politikos labiau demokratiška – publika jos rėmuose vis tiek traktuojama tik kaip pasyvus recipientas, kuris turi teisę „pamatyti tai, ką kultūros institucijos laiko „geru“ menu“ (Blomgren 2012: 519).

Pastarąjį dešimtmetį meno autonomija pagrįstos kultūros politikos „nedemokratiškumo“ problema daugelyje išsivysčiusių šalių sprendžiama siekiant didesnio dalyvavimo kultūroje, t. y. skatinant kultūros produktų ir paslaugų vartojimą bei reikalaujant, kad kultūros organizacijos didintų savo auditoriją ir pritrauktų potencialią publiką. Tačiau toks kelias link „demokratiškos“ kultūros (demokratiją suprantant atitikimo publikos skoniui prasme) yra sudėtingas ir reikalauja pastangų tiek iš kultūros organizacijų, tiek ir iš publikos. Kiek šiame kelyje organizacijos turi taikytis prie publikos skonio, o publika – prie siūlomų paslaugų, yra atviras ir sudėtingas klausimas, kurio aktualumą rodo nuolat pasikartojantys publikos protestai prieš kai kuriuos šiuolaikinio meno kūrinius, paremtus valstybės lėšomis. Tokių protestų metu paprastai piktinamasi „netinkamu“ menu ir reikalaujama veiksmų iš valdžios – pasmerkti, uždrausti ar nustoti remti kontroversiškus meno kūrinius.

Vienas iš tokių atvejų, nuolat analizuojamas meno sociologijos ir politikos darbuose, – 1989 m. JAV vykę protestai prieš amerikiečių menininko Andresą Serrano meno kūrinio, pavadinto „Šlapimo Kristus“ (angl. *Piss Christ*) parodą, kurią finansiškai parėmė JAV Nacionalinis menų fondas (angl. *National Endowment for the Arts*, toliau NEA). Ričmondo Virginijos dailės muziejui eksponuojant kūrinį, vietinis laikraštis išspausdino paveikslu pasipiktinusio skaitytojo laišką. Laiškas patraukė Amerikos šeimų asociacijos vadovo dėmesį ir jis pateikė Kongresui peticiją, reikalaujančią pasmerkti menininką parėmusį NEA. Į kovą prieš NEA įsijungė respublikonai senatoriai. Galiausiai, finansavimas NEA buvo sumažintas dviem penktadaliais (Yood 2016). JAV kongresas taip pat priėmė įstatymą, reikalaujantį, kad NEA, skirstydamas finansavimą menininkams, „atsižvelgtų į bendrus padorumo reikalavimus ir gerbtų publikos įsitikinimų bei vertybių įvairovę“ (*The Washington Post* 1998). Taigi nepaisant to, kad NEA buvo sukurtas tam, kad palaikytų „mąstymo laisvei, vaizduotei ir tyrinėjimams palankią atmosferą“ (*National Foundation* 1965), jis sulaukė politinių institucijų sankcijų už paramą ekspertų teigiamai įvertintam, tačiau publikai neįtikusiam, meno kūriniumi.

Serrano kūrinys per tris dešimtmečius apkeliavo daug pasaulio šalių, beveik visur buvo sutinkamas protestais, tačiau jį eksponavusios meno įstaigos nebuvo sankcionuojamos. Taigi tokia reakcija, kaip JAV kongreso, yra daugiau išimtis negu taisyklė demokratinėse šalyse. Pvz., 1997 m. prieš Serrano parodos atidarymą Melbourn Nacionalinėje Viktorijos galerijoje, Melbourn katalikų bažnyčios arkivyskupas kreipėsi į teismą, prašydamas uždrausti rodyti paveikslą, nes šis esąs „šventvagiškas“ ir įžeidžias katalikų jausmus. Teisėjas pripažino, kad paveikslas gali įžeisti krikščionis, tačiau atsisakė prašymą patenkinti, motyvuodamas tuo, kad nėra teisinio pagrindo parodą uždrausti: net jei paveikslas ir yra šventvagiškas, pliuralistinėje ir tolerantiškoje visuomenėje teismas tokių dalykų nesvarsto (*Herald Sun* 2013). Tačiau galerija pati anksčiau laiko uždarė Serrano parodą po to, kai du jaunuoliai plaktuku suniokojo paveikslą „Šlapimo Kristus“. Uždarymas motyvuotas susirūpinimu darbuotojų saugumu.

2011 m. demonstruojant paveikslą Prancūzijos mieste Avinjone, jis vėl buvo suniokotas. Į Lamberto galeriją, kurioje vyko Serrano paroda, įsiveržė trys jaunuoliai, sudaužė paveikslo stiklą ir paveikslą supjaustė. Šį išpuolį Prancūzijos kultūros ministras Fredericas Mitterrand'as pasmerkė kaip vandalizmą, nukreiptą prieš kūrybos ir saviraiškos laisvę, nors ir pripažino, kad suniokotasis meno kūrinys „gali šokiruoti tam tikrą auditoriją“ (*Le Figaro* 2011).

2014 m. į publikos protestus parodos uždarymu reagavo Londono Barbicano meno centras, kuriame turėjo vykti menininko iš Pietų Afrikos respublikos Bretto Bailey paroda „Exhibit B“. Šis kūrinys, kaip ir ankstesnis menininko kūrinys „Exhibit A“, atkuria XIX amžiaus pabaigoje veikusius žmonių „zoologijos sodus“, kuriuose europiečiai eksponavo juodaodžius Afrikos gyventojus. Instaliacijos buvo sumanytos kaip rasizmo ir kolonializmo kritika, tačiau sulaukė priešingos interpretacijos ir neigiamo įvertinimo – autorius buvo apkaltintas rasizmu. Prie Barbicano susirinko 200 protestuotojų, kurie užblokavo pastato prieigas. Prieš parodą nukreiptą peticiją internete pasirašė 22 000 žmonių. Meno centras atsisakė parodos motyvuodamas tuo, kad negali užtikrinti darbuotojų ir publikos saugumo (*The Guardian* 2014). Politinės institucijos šio incidento niekaip nekommentavo.

Publikos protestų sulaukia net tik vizualiojo, bet ir scenos meno kūriniai. 2006 m. Berlyno operos teatras nusprendė nutraukti W. A. Mozarto operos „Idomeneo“ rodymą. Operoje buvo rodoma scena su nukirsta pranašo Muchamedo galva, kuri sukėlė dalies musulmonų bendruomenės pasipiktinimą ir dėl to teatrui buvo pagrasinta (*SPIEGEL ONLINE* 2006). Šį teatro žingsnį sukritikavo Vokietijos kanclerė Angela Merkel teigdama, jog „savicensūra iš baimės yra netoleruotinas dalykas“ (*Der Tagespiegel* 2006).

Šie ir daug panašių atvejų rodo, kad meno organizacijų teigiamai vertinami kūriniai neretai sukelia įvairių publikos grupių protestus, nes prieštarauja jų nuostatoms dėl to, kaip „galima“ arba „negalima“ vaizduoti tam tikrus simbolius, juos pačius arba jiems svarbius dalykus. Tokių protestų metu dažniausiai reikalaujama „uždrausti“ nepatikusius kūrinius ir siekiama politinės valdžios institucijų įsikišimo. Meno organizacijos tokiose situacijose kartais atsisako demonstruoti kūrinius, bet ne dėl to, kad pripažintų publikos teisumą, o saugumo sumetimais. O kaip turėtų elgtis demokratiškai išrinktos valdžios institucijos? Jų valioje yra pakeisti meno organizacijų veikimo taisyklės, sumažinti jų autonomiją, tačiau ar publikos protestai gali būti pakankamas pagrindas tokiems sprendimams?

Kaip rodo minėti pavyzdžiai, demokratinėse valstybėse valdžios atstovai nėra linę kištis į publikos ir meno organizacijų konfliktus, net ir pripažindami nepasitenkinimą sukėlusiu kūrinių kontraversiškumą. Viena iš priežasčių tam gali būti meno kūrinių nevienaprasmiškumo suvokimas – juos galima interpretuoti labai įvairiais būdais ir interpretacija priklauso tiek nuo kūrinio, tiek nuo žiūrovo, skaitytojo, klausytojo. Kaip rodo kultūros ir meno sociologų tyrimai (Alexander 2003: 181–224, Grisswold 2013: 80–92), net ir paprastus kūrinius, pvz., televizijos serialus, publika supranta labai įvairiai, išvelgia juose ir atskirose jų scenose skirtingas prasmes. Visais aptartais atvejais buvo ne tik protestuojančių, bet ir kūrinius palaikiusių balsų. Atsižvelgus į meno kūrinių nevienaprasmiškumo faktą, racionaliausia pozicija yra palikti jų interpretavimą specialis-

tams – kultūros ir meno bendruomenei, pripažįstant, kad tai yra specialaus pasirengimo ir žinių reikalaujanti sritis.

Antroji, ir pati svarbiausia, priežastis politikams nesikišti į publikos ir meno konfliktus, įvardyta ir anksčiau minėtais protestų atvejais, yra pagarba saviraiškos laisvei, kurios neat-siejama dalis mene yra ir teisė „diskutuoti, ginčyti, protestuoti“.⁴ Saviraiškos (žodžio) laisvė yra įtvirtinta įstatymais visose demokratinėse šalyse ir, kaip teigiama Anglijos menų tarybos interneto svetainėje, „žodžio laisvė apima ne tik nieko neįžeidžiančią, bet ir erzinančią, ginčytiną, ekscentrišką, eretišką, nepageidaujamą ir provokuojančią saviraišką, su sąlyga, kad ji neskatina smurto. Laisvė kalbėti vien tik nieko neįžeidžiant (angl. *inoffensively*) yra nieko neverta“ (*Arts Council England* 2018).

Vienas autoritetingiausių šiuolaikinių demokratijos teoretikų Robertas Dahlis saviraiškos arba žodžio laisvę nurodo kaip vieną iš septynių būtinų „poliarchijos“ požymių. Poliarchija – tai „sankaupa institucijų, reikalingų didelio masto demokratiniam procesui“ (1994 (1989): 293). Septyni R. Dahlio nurodyti poliarchijos požymiai apima: 1) renkamus pareigūnus; 2) laisvus ir sąžiningus rinkimus; 3) priskiriančią balsavimo teisę; 4) teisę balotiruotis; 5) žodžio laisvę; 6) alternatyvią informaciją; 7) asociacinę autonomiją (Ten pat: 296). Šis sąrašas dažnai laikomas „procedūrinės“ demokratijos sampratos apibrėžimu, kuri demokratiją visų pirma laiko tam tikra procedūra, per kurią yra įgyjama arba prarandama valdžia. Šios sampratos alternatyva yra „substancinė“ demokratija, kuri demokratiją sieja su „tam tikrais skiriamaisiais valstybės valdžios priimamų sprendimų požymiais, pvz., „išreikšti demo (piliečių) valią“, „ginti bendrą gėrį“ ar „interesą“ (Norkus 2008: 408). Abi šios demokratijos sampratos yra kritikuojamos – procedūrinė dėl jos indiferentiškumo socialinio teisingumo ir socialinių teisių klausimams, substancinė – dėl kolektyvinių sprendimų neracionalumo, „bendro gėrio“ ir „demoso valios“ sąvokų neapibrėžtumo (Norkus 1996). Vis dėlto procedūrinė demokratijos samprata yra sunkiau suderinama su totalitariniais režimais, negu substancinė, tad šia prasme ją galima laikyti pranašesne už substancinę.

Žiūrint į meno autonomija pagrįstos kultūros politikos „nedemokratiškumo“ problemą iš substancinės demokratijos sampratos pozicijos, tenka pripažinti, kad mokesčių mokėtojų protestai prieš valstybės finansuotus meno kūrinius iš tiesų rodo kultūros politikos „nedemokratiškumą“. Tačiau demokratiją suprantant procedūrine prasme, tokia išvada būtų neteisinga dėl dviejų priežasčių. Pirma, tiek kontroversiški meno kūriniai, tiek protestų prieš juos galimybė yra žodžio laisvės išraiška, t. y. vienas iš būtinų demokratijos procesų. Antra, meno autonomiją užtikrinančios meno tarybos, priimančios finansavimo sprendimus, paprastai yra sudarytos ne tik iš meno profesionalų, bet ir iš visuomenės bei politinės valdžios deleguotų atstovų. Tarybų sudarymo principai ir sprendimų priėmimo procesas yra demokratinis procedūrine prasme.

⁴ „L'art doit discuter, doit contester, doit protester“ (pranc.) – Prancūzijos prezidento Georges Pompidou (1911–1974) žodžiai, užrašyti ant Pompidou meno centro Paryžiuje afišos.

2. Demokratija prieš meno autonomiją Lietuvoje?

2013 m. įsteigusi Kultūros tarybą, Lietuva instituciniu požiūriu perėjo prie vakarietiško „pagarbaus atstumo“ principu pagrįsto kultūros politikos modelio⁵, kurio pamatinė idėja yra meno autonomijos užtikrinimas. Ši idėja buvo pabrėžiama ir pirmuosiuose nepriklausomybę atkūrusios Lietuvos strateginiuose dokumentuose. 1991 m. trečiosios Lietuvos vyriausybės programoje „Rinka. Demokratija. Laisvė“ teigiama, kad „Valstybės kultūros politika grindžiama laisvos asmens saviraiškos, kultūros raidos savaimingumo, tautinės kultūros atvirumo, modernumo, polilogiško bei vertybinio kryptingumo, demokratiškumo ir decentralizmo nuostatomis“ (LR Vyriausybė 1991: 40). „Demokratiškumas“ ir „demokratija“ programoje visų pirma yra suprantami kaip ideologinės turinio kontrolės, buvusios sovietmečiu, panaikinimas. Nors meno autonomija programoje ir nėra minima, joje kalbama apie savaiminės kultūros eigos svarbą ir kultūros savivaldos skatinimą, o tai iš esmės atitinka meno autonomijos idėją.

Dar artimiau demokratiją ir meno autonomiją sieja 2010 m. LR Seimo patvirtintos „Lietuvos kultūros politikos kaitos gairės“, kuriose deklaruojamas siekis „demokratizuoti kultūros politikos modelį – atskirti politikos formavimą ir įgyvendinimą. Mokslo tarybos pavyzdžiu įsteigiant Kultūros tarybą“ (LR Seimas 2010). Taigi kultūros politikos demokratizavimas šiame dokumente yra siejamas su kultūros autonomijos didinimu. Tačiau kai kurie vėlesni kultūros politikos įvykiai rodo, kad nepaisant to, jog Lietuvos kultūros taryba buvo įsteigta ir 2017 m. gana sėkmingai baigė pirmąją savo kadenciją, meno autonomija kaip kultūros politikos norma Lietuvoje nėra įsitvirtinusi. Viešajame politiniame diskurse ji niekada nėra minima, o publikos protestų atvejais ji yra ginčijama pasitelkiant demokratijos substancinę prasmę, kaip „daugumos valios“, argumentą. Ši teiginį galima pailiustruoti dviem, ko gero, plačiausiai nuskambėjusiais Lietuvos kultūros įvykiais ir politinių institucijų reakcija į juos.

Spektaklis „Apie Dievo sūnaus veido koncepciją“

2012 m. Vilniaus teatro festivalio „Sirenos“ programoje buvo rodomas italų režisieriaus Romeo Castellucci spektaklis „Apie Dievo Sūnaus veido koncepciją“. Spektaklyje panaudotas italų Renesanso tapytojo Antonello da Messinos paveikslas „Pasaulio Išganytojas“, kurio fone pasakojama seno ligoto tėvo istorija, jo santykiai su sūnumi. Spektaklis sulaukė publikos protestų, kurių priežastimi, niekam dar nemačius spektaklio, tapo kontroversiniai atsiliepimai apie jį kitose šalyse, juos taip pat galėjo paskatinti viename iš Lietuvos dienraščių pasirodęs klaidingas teiginys (pateiktas kaip gandas), kad „spektaklyje išmatomis drabstomas ar teplojamas Kristaus veidas“ (*RESPUBLIKA.LT* 2012).

Prie publikos protestų prisijungė ir LR Seimo nariai – keleto jų iniciatyva buvo parengtos dvi rezolucijos dėl spektaklio, kuriose teigiama, jog Nacionalinis dramos teatras rengia „neregėto masto pasityčiojimą iš krikščionybės simbolių“. Vienoje rezolucijoje buvo siūloma LR vyriausybei pareikalauti nutraukti „spektaklio, įžeidžiančio krikščionis“ rodymą

⁵ Plačiau apie „pagarbaus atstumo“ modelio ypatumus ir jo formavimą Lietuvoje žr. Rimkutė 2014.

(LR Seimas 2012 10 01), o kitoje Lietuvos visuomenė raginta „boikotuoti krikščionis įžeidžiantį spektaklį, kuris skaldo visuomenę, kursto religinę nesantaiką ir galimai pažeidžia Lietuvos Respublikos Konstituciją“ (LR Seimas 2012 10 02a). Galutinėje rezoliucijos redakcijoje taip pat pabrėžiama, kad „minėtas spektaklis neturėtų būti finansuojamas iš mokesčių mokėtojų pinigų“ (LR Seimas 2012 10 03a). LR Seimas svarstė šias rezoliucijas trijų posėdžių metu, skyrė joms daugiau nei valandą laiko, tačiau taip ir nepriėmė, vienai iš Seimo frakcijų paprašius pertraukos klausimo svarstyme iki kito Seimo posėdžio, kuris turėjo vykti spektaklį jau parodžius publikai. Nepavykus Seime patvirtinti rezoliucijos, prieš spektaklį nusistatę 35 Seimo nariai išplatino ją su savo parašais (BNS 2012).

Ši atvejį galima palyginti su paveikslo „Šlapimo Kristus“ istorija – abiejuose meno kūriniuose išvelgtas religinio simbolio niekinimas, papiktinės dalį publikos ir paskatinęs reaguoti valdžios institucijas. Tačiau pastarųjų reakcija buvo skirtinga – net ir aštriausiai sureagavęs JAV kongresas nesiūlė uždrausti kūrinio, jo veiksmai buvo nukreipti į NEA kaip valstybinių lėšų skirstytoją, o LR Seimo nariai reikalavo nerodyti spektaklio, kurio tuo metu nei jie, nei publika Lietuvoje nebuvo matę. Rezoliucijos prieš spektaklį autorių įkarščio neatšaldė nei kolegų Seime argumentai, kad negalima pasmerkti kūrinio jo nemačius ir kad Seimas kišasi į tai, kas yra ne jo kompetencijoje ir bando cenzūruoti meninės saviraiškos laisvę (LR Seimas 2012 10 03b), nei Lietuvos kultūros žmonių viešas kreipimasis, kuriame jie protestavo prieš Seimo mėginimą „neteisėtai riboti kūrybos laisvę“ ir kurį pasirašė 9 nacionalinės premijos laureatai ir dar 488 asmenys (*Lietuvos žinios* 2012).

Seime vykusių rezoliucijos svarstymų stenogramas paskelbė scenos menų svetainė Menų faktūra kaip istorinio įvykio, rodančio požiūrį į cenzūrą ir meną, dokumentus (*Menufaktura.lt* 2012). Analizuojant tų trijų Seimo posėdžių metu užfiksuotus pasisakymus, galima pastebėti, jog rezoliucijos šalininkai ignoruoja abi „susilaikymo“ nuo kišimosi į publikos ir meno organizacijų konfliktus priežastis: išimtas iš spektaklio konteksto epizodas traktuojamas kaip vienprasmiškas realaus gyvenimo įvykis; manoma, kad žinoma „daugumos publikos“ nuomonė ir kad pagal ją politikai gali riboti saviraiškos laisvę: „<...> juk Nacionalinis teatras finansuojamas iš valstybės, iš mūsų pinigų, tai kodėl jis turi mums rodyti tai, kas žeidžia mūsų visą krikščionišką visuomenę, o mes tik parodome, tik pareiškimu pareiškiame? Ar mes neturime teisės savo visuomenei rodyti tą, ko nori mūsų visuomenės dauguma?“ (LR Seimas 2012 10 02b).

Lukiškių aikštės paminklo konkursai

Lukiškių aikštės tvarkymo klausimai pradėti svarstyti dar 1991 m., išmontavus ten stovėjusį Lenino paminklą. 1999 m. Seime priimtas nutarimas: „Lukiškių aikštė Vilniuje formuojama kaip pagrindinė reprezentacinė Lietuvos valstybės aikštė su laisvės kovų memorialiniais akcentais“ (LR Seimas 1999).

Iki 2018 m. buvo suorganizuoti trys konkursai, skirti Lukiškių aikštės paminklui. Pirmąjį konkursą (kūrybines dirbtuves) organizavo Vilniaus miesto savivaldybė. Konkurso žiuri buvo sudaryta iš 21 asmens – Seimo narių, valstybinių įstaigų atstovų, skulptorių ir architektų. Po pirmojo konkurso etapo, kurio metu buvo atrinkti 7 darbai, į projektų svarstymą

įsijungę visuomenės grupės, išsakydamos labai skirtingas nuomones. Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, kai kurie istorikai, vyresnio amžiaus miestiečių grupės pageidavo tradicinio memorialinio paminklo, o jaunesni žmonės pageidavo poilsiui pritaikytos miesto erdvės ir vietoje memorialinio paminklo siūlė pastatyti istoriškai neutralų objektą (*15min.lt* 2017 12 06). 2009 m. kovą, jausdama visuomenės spaudimą ir nesugebėdama suderinti dviejų pusių interesų, sprendimo priėmimą komisija atidėjo ir antrame etape nė vienam projektui neskyrė pirmos vietos (*architektusąjunga.lt*. 2009).

Antrąjį konkursą 2012–2013 m. organizavo Kultūros ministerija. Menininkai pateikė Kultūros ministerijai 28 projektus, kuriuos vertino 7 ekspertų grupė. Ekspertai atrinko penkis darbus ir iš jų išskyrė vieną, kurį rekomendavo įgyvendinti – skulptūrą „Tautos dvasia“ (*alkas.lt* 2013 07 15). Į projektų svarstymą vėl aktyviai įsijungė publika. Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių bendrija kultūros ministrui įteikė kreipimąsi, kuriame išsakė neigiamą nuomonę apie laimėjusį projektą ir ją atrinkusią komisiją bei išdėstė primygtinį pageidavimą, jog aikštėje turėtų stovėti Vytis (ve.lt 2015). Argumentuodami prieš komisijos sprendimą bendrijos nariai teigė, kad „abstrakčios kompozicijos žanras Lukiškių aikštės atveju yra iš principo netinkamas“, jiems taip pat pasirodė netinkama komisijos sudėtis, kadangi joje „<...> buvo tik du skulptoriai, kompetentingi monumentalios skulptūros srityje. Kiti komisijos nariai atstovavo taip vadinamas „šiuolaikinio / interpretacinio meno tendencijas“, nesusijusias su tradicine klasikine skulptūros samprata“ (Ten pat 2015).

Ekspertų pasirinkimą viešai užginčijo ir vienas iš Seimo narių: „<...> paprasčiau ministro apsaugoti Lietuvą nuo „Tautos dvasios“. Nors esu didelis šiuolaikinio meno gerbėjas, mėgstu ir abstrakčius, ir minimalistinius kūrinius, tačiau šiuo atveju, kai kuriamas visuomeninis projektas, negalima neatsižvelgti į daugumos visuomenės narių nuomonę. Ar teisinga yra nedideliame būrelyje nuspręsti kokio paminklo reikia Tautai, o paskui tai įgyvendinti tos Tautos mokesčiais?“ (*alkas.lt* 2013 08 13).

Taigi antrasis konkursas tiek publikos, tiek Seimo nario buvo užginčytas dviem aspektais – kritikuojant laimėtoją kaip „netinkamo žanro“ kūrinių ir kritikuojant paminklo atrinkimo būdą (ekspertų komisijos sprendimą). Seimo narys priimant sprendimą siūlė atsižvelgti į „daugumos visuomenės nuomonę“, o visuomeninės organizacijos kritikavo komisiją kaip sudarytą iš netinkamų specialistų, tačiau pati paminklui atrinkti pasitelkta procedūra – ekspertų komisijos sprendimas – nebuvo kritikuojamas. Vis dėlto visuomeninių organizacijų kreipimesi yra išdėstytas *konkretaus meninio sprendimo* pageidavimas („priimant sprendimą pirmenybę teikti aiškiems ir suprantamiems Vyčio paminklo projektams“) ir išreikštas neigiamas nusistatymas prieš „abstrakčios kompozicijos žanrą“ bei „šiuolaikinio / interpretacinio meno tendencijų“ šalininkus, tad bendrai kreipimasis sudaro įspūdį, kad visuomeninės organizacijos imasi meno ekspertų funkcijos, nors tarp pasirašiusiųjų nėra nei vienos, veikiančios meno srityje.

Po šio konkurso kelios visuomeninės organizacijos ėmė aktyviai veikti siekdamas, kad Lukiškių aikštėje stovėtų Vyčio skulptūra. Buvo sukurtas specialus Vyčio paramos fondas, kuris 2016 m. paskelbė konkursą Vyčio skulptūriniam modeliui. Šį konkursą laimėjusią skulptūrą imta aktyviai siūlyti Seimui ir Vilniaus savivaldybei. Tačiau prieš ją pasisakė

Tarptautinės dailės kritikų asociacijos (AICA) Lietuvos sekcijos, Lietuvos dailės istorikų draugijos nariai, Lietuvos kultūros tyrimų instituto darbuotojai, išplatinę peticiją su savo parašais, kurioje kritikuoja Vyčio skulptūrą: „<...> pirma, nevykusi idėja – kam Vytis mojuos kardu, ar ne Genocido aukų muziejui? Antra, dėl žemokos meninės kokybės žirgas, deja, atrodo apgailėtina. Pretenzijos į realizmą, bet anatomiškai žirgo skulptūra neįtikina, nežavi. Raitelio poza yra beveik neįmanoma derinyje su žirgo poza“ (*Sa.lt* 2017).

2017 m. Kultūros ministerija kartu su ŠMC paskelbė trečią Lukiškių paminklo konkursą (kūrybines dirbtuves). Dirbtuvėse dalyvavo 32 idėjos, iš jų komisija atrinko penkis tinkamus projektus, dėl kurių buvo pasiūlyta balsuoti visuomenei. Tarp 5 atrinktųjų buvo ir Vyčio paramos fondo konkursą laimėjęs projektas. E.pilietis platformoje Vyčio projektas gavo (37,66 proc.) balsų, beveik tiek pat gavo projektas, vaizduojantis kalvelę-partizanų bunkerį (37,51 proc.). Pastarasis projektas sulaukė daugiausia komisijos balsų – 7 iš 8. Publikos ir komisijos balsai sudarė po 50 proc. galutinio rezultato, taigi antrasis projektas ir buvo paskelbtas nugalėtoju (*vz.lt* 2017).

Konkursui dar tebevykstant, jį ėmė kritikuoti visuomeninės organizacijos, pageidaujantios Vyčio skulptūros. KM ir ŠMC inicijuotą balsavimą visuomeninis judėjimas *Talka kalbai ir tautai* paskelbė „neįpareigojančia piliečių nuomonės apklausa, dar vienu bandymu uzurpuoti Lietuvos visuomenės teises patiems nuspręsti, kaip turi atrodyti Lukiškių aikštės memorialas“ (*alkas.lt* 2017 11 05). Apie 500 Vyčio paminklo šalininkų susirinko į mitingą, kuriame buvo priimtas pareiškimas, reikalaujantis pastatyti Vyčio-laisvės kario paminklą (*alkas.lt* 2017 11 17). Į kovą dėl Vyčio įsijungė LR parlamento nariai. Jie įregistravo įstatymo projektą, pagal kurį dominuojančiu Lukiškių aikštės akcentu turi būti joje įrengtas memorialas Žuvusiųjų už Lietuvos laisvę aukoms ir istorinį Lietuvos laisvės kovų simbolių Vytį vaizduojantis monumentas. Seimo posėdžių sekretoriatai įregistruotą šį projektą parėmė 41 įvairioms frakcijoms priklausantis Seimo narys (LR Seimas 2017 12 07).

Prieš šią parlamentarų iniciatyvą pasisakė kultūros ir mokslo bendruomenės atstovai – 166 asmenys pasirašė viešą kreipimąsi į Lietuvos vadovus ir Vilniaus miesto savivaldybę prieštaraudami ketinimams reglamentuoti aikštės paminklą įstatymu. Jie teigė išvelgiantys viešosios (istorinės) atminties instrumentalizavimo pavojų, baimintasi, kad „<...> precedentas gresia pavirsti sunkiai kontroliuojama praktika, kada atskirais įstatymais būtų įtvirtinama vis daugiau nekintamų ir vienintelių tiesių“, siekia atkreipti dėmesį į menininkų kūrybinės laisvės suvaržymą, kai „meninis sprendimas iš kūrybinio ieškojimo paverčiamas siaura techninio išpildymo užduotimi“. Kreipimosi autorių nuomone, sprendžiant visuomenei svarbių viešųjų erdvių ar valstybingumo tradicijai reikšmingų įvykių, asmenybių įamžinimo klausimus neturėtų būti ignoruojama ekspertų pozicija (*15min.lt* 2017 12 20).

Taigi trečiasis konkursas vėl buvo užginčytas iš publikos ir Seimo narių, pageidaujant aikštėje matyti ne *ekspertų* ir dalies visuomenės išrinktą kūrinių, o konkrečios meninės formos ir turinio paminklą. Šį kartą „daugumos balsu“ jautėsi esančios visuomeninės organizacijos, pageidaujantios memorialo su Vyčiu. Kelios iš jų, reaguodamos į kultūros ir mokslo bendruomenės atstovų viešą kreipimąsi dėl įstatymo, paskelbė savo pareiškimą, kuriame gina Seimo narių pateiktą įstatymo projektą ir argumentuoja, kad „ne ekspertai, o tauta ir

jos išrinkti atstovai priima galutinį sprendimą dėl Lukiškių aikštės Vilniuje įprasminimo“ (Pozicija.org 2017).

Žvelgiant į šį atvejį *meno autonomijos* požiūriu, svarbiausias jo aspektas yra meno ekspertų nuomonės ir sprendimų nepripažinimas, kuris publikos ir Seimo narių buvo grindžiamas dviejų rūšių argumentais: išrinkto kūrinio netinkamumu ir sprendimo priėmimo procedūros teisėtumu. Pirmosios rūšies argumentai, jeigu menas laikomas specialaus žinojimo ir gebėjimų sritimi, gali būti formuluojami tik specialiaisiais meno terminais, todėl meno ekspertų nuomonė čia turėtų būti galutinė ar bent jau ne mažesnio svorio negu publikos (kaip ir buvo daroma renkant trečiojo konkurso nugalėtoją). Taigi ekspertų pasirinkimą tokiu argumentu ginčijanti publika laiko save labiau kompetentinga ir taip nuvertina meną kaip specialaus žinojimo ir talento sritį.

Antrosios rūšies argumentai, susiję su „netinkama“ komisijos sudėtimi ar „neteisėtai“ jos sudarymo principais, yra svaresni – tokiais atvejais, kai problemos neįmanoma išspręsti vienprasmės mokslinės „tiesos“ konstatavimu ir sprendimas yra bent iš dalies vertybinis, pasitikėjimas juo įmanomas tik tada, jeigu pritariama jo priėmimo *procesui*, jis laikomas skaidriu ir teisėtu. Lukiškių paminklo konkursų atveju buvo ginčijamas visų trijų konkursų komisijų „teisėtumas“, o jas sudariusios institucijos neįsijungė į diskusijas, nepagrindė komisijų sudėties ir nepaaiškino jų sudarymo principų. Taip buvo atvertas kelias klausinėjimams, kodėl komisijoje nedalyvavo viena ar kita meninė sąjunga. Tai pasėjo abejones ir meninės sprendimo pusės pagrįstumu. Taigi konkursų organizatorių komunikacijos strategija visais trimis atvejais turėjo būti ne išrinkto kūrinio gynimas, o jo atrankos proceso *demokratiškumo* (procedūrine prasme) įrodymas.

Išvados

Meno autonomija, suprantama kaip meno kūrimo, sklaidos, saugojimo ir finansavimo organizacijų teisė veikti pagal savo normatyvinius ir organizacinius principus bei elgesio logiką, yra pamatinė demokratiškos šalių kultūros politikos norma. Santykyje su politinėmis valdžios institucijomis ši norma realizuojama per „pagarbaus atstumo“ principą, t. y. teisiškai įtvirtintą kultūros organizacijų nepriklausomybę, kuri apima vadybinę, o kai kuriais atvejais ir politinę autonomiją.

Meno organizacijų autonomija yra aktuali ne tik santykyje su politinėmis valdžios institucijomis, bet ir santykyje su publika. Šiuolaikinio meno istorijoje yra nemažai atvejų, kai teigiamai meno ekspertų vertinami kūriniai sukelia publikos protestus, kurių metu reikalaujama sprendimų iš valdžios institucijų. Vis dėlto demokratinėse šalyse net ir didelio masto publikos protestai nelaikomi pagrindu mažinti kultūros organizacijų autonomiją – ji ginama argumentuojant saviraiškos laisvę, kuri yra viena pagrindinių demokratijos sąlygų.

Lietuvoje, kaip ir daugumoje kitų Rytų Europos šalių, iš sovietmečio paveldėtas vertybinis kultūros politikos modelis buvo reformuotas vadovaujantis „pagarbaus atstumo“ principu, įsteigtos ekspertinio vertinimo pagrindu kultūros finansavimo sprendimus priimančios organizacijos (LRT, Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas, Kino centras,

Kultūros taryba). Taigi Lietuvoje meno autonomija yra įtvirtinta instituciškai, tačiau, kaip rodo politinės valdžios atstovų reakcija į kai kuriuos kultūros įvykius, ji neveikia kaip kultūros politikos norma – politikai nevengia kištis į profesionalių meno organizacijų veiklos sritį argumentuodami „daugumos nuomonės“ žinojimu ir jos interesų gynimu.

Literatūra

- ALEXANDER, V. D., 2003. *Sociology of the Arts*. Blackwell Publishing.
- alkas.lt. 2013 07 15. Nuspresta kas stovės Vilniaus Lukiškių aikštėje? [www.alkas.lt](http://alkas.lt/2013/07/15/nuspresta-kas-stoves-vilniaus-lukiskiu-aiksteje/). Prieiga: <http://alkas.lt/2013/07/15/nuspresta-kas-stoves-vilniaus-lukiskiu-aiksteje/> [Žiūr. 2018 03 19].
- alkas.lt. 2013 08 13. K. Masiulis prašo nestatyti Lukiškių aikštėje paminklo „Tautos dvasia“. [www.alkas.lt](http://alkas.lt/2013/08/13/k-masiulis-praso-destatyti-lukiskiu-aiksteje-paminklo-tautos-dvasia/). Prieiga: <http://alkas.lt/2013/08/13/k-masiulis-praso-destatyti-lukiskiu-aiksteje-paminklo-tautos-dvasia/> [Žiūr. 2018 03 19].
- alkas.lt 2017 11 05. Visuomenininkai smerkia kultūros ministrės elgesį ir kviečia į mitingą „Mes be Vyčio nenurimsim!“. [www.alkas.lt](http://alkas.lt/2017/11/05/jau-galima-balsuoti-uz-viena-is-penkiu-lukiskiu-aikstes-memorialu/). Prieiga: <http://alkas.lt/2017/11/05/jau-galima-balsuoti-uz-viena-is-penkiu-lukiskiu-aikstes-memorialu/> [Žiūr. 2018 03 19].
- alkas.lt 2017 11 17. Visuomenininkai reikalavo Vyčio monumento statybų Lukiškių aikštėje. [www.alkas.lt](http://alkas.lt/2017/11/17/visuomenininkai-reikalavo-vycio-monumento-statybu-lukiskiu-aiksteje-nuotraukos/). Prieiga: <http://alkas.lt/2017/11/17/visuomenininkai-reikalavo-vycio-monumento-statybu-lukiskiu-aiksteje-nuotraukos/> [Žiūr. 2018 03 19].
- architektusajunga.lt 2009. LAS nuomonė apie Lukiškių aikštės konkursą. *Lietuvos architektų sąjunga*. <http://old.architektusajunga.lt/naujienos/las-nuomone-apie-lukiskiu-aikstes-konkursa/> [Žiūr. 2018 03 19].
- Arts Council England 2018. *Freedom of expression guidance*. Prieiga: <https://www.artscouncil.org.uk/advice-and-guidance-library/freedom-expression-guidance> [Žiūr. 2018 03 19].
- BLOMGREN, R., 2012. Autonomy or Democratic Cultural Policy: that is the Question. *International Journal of Cultural Policy*, 18 (5), 519–529.
- BNS 2012. Beveik keturios dešimtys parlamentarų ragina boikotuoti italų režisieriaus spektaklį. *DELFI*, 2012 10 05. Prieiga: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/beveik-keturios-desimtys-parlamentaru-ragina-boikotuoti-rcastellucci-spektakli.d?id=59692635> [Žiūr. 2018 03 19].
- CHRISTMAN, J., 2015. Autonomy in Moral and Political Philosophy. In: *Stanford Encyclopedia of Philosophy Archive*. Spring 2018 edition. Ed. E. N. Zalta. Prieiga: <https://plato.stanford.edu/archives/spr2018/entries/autonomy-moral/> [Žiūr. 2018 04 06].
- Consolidated Royal Charter 2013. Prieiga: <https://www.artscouncil.org.uk/document/consolidated-royal-charter-incorporates-2008-2011-and-2013-amendments>. [Žiūr. 2018 07 06].
- DAHL, R. A., 1994 (1989). *Demokratija ir jos kritikai*. Vilnius: Amžius.
- Der Tagespiegel 2006. Merkel nennt Absetzung der Oper unerträglich. *DER TAGESPIEGEL*, 2006 09 27. Prieiga: <https://www.tagesspiegel.de/politik/idomeneo-merkel-nennt-absetzung-der-oper-unertraeglich/756972.html> [Žiūr. 2018 04 06].
- GRISWOLD, W., 2013. *Cultures and Societies in a Changing World*. Los Angeles: Sage.
- Herald Sun 2013. Andres Serrano ‘Piss Christ’ Triggers Religious Fury and Court Battle in 1990s Trials. *Herald Sun*, 2013 04 06. Prieiga: <http://www.heraldsun.com.au/news/law-order/andres-serrano-piss-christ-triggers-religious-fury-and-court-battle-in-1990s-trials/news-story/5e997822f57fce0ea4dcdf066ef7b79e?sv=8f3949d369ec826f3eb00d5b75d3d27d> [Žiūr. 2018 04 06].
- HEWISON, R., 2015. *Culture and Consensus: England, Art and Politics Since 1940*. Routledge.
- HILLMAN-CHARTRAND, H., MCCAUGHEY, C., 1989. The Arm’s Length Principle and the Arts: an International perspective – Past, Present, Future. In: *Who’s to Pay for the Arts: The International Search for Models of Support*. Eds. M. C. JR. Cumminga, J. M. D. Schuster. N.Y.C: American Council for the Arts, 143–173.
- Le Figaro 2011. Une oeuvre d’art controversée détruite à Avignon. *LE FIGARO.fr*; 2011 04 18.

Prieiga: <http://www.lefigaro.fr/actualite-france/2011/04/17/01016-20110417ARTFIG00157-une-oeuvre-d-art-controversee-detruite-a-avignon.php> [Žiūr. 2018 04 06].

Lietuvos žinios 2012. Išplatintas viešas kreipimasis dėl R. Castellucci spektaklio „Apie Dievo Sūnaus veido koncepciją“. *Lietuvos žinios*, 2012 10 05. Prieiga: <https://www.lzinios.lt/lzinios/kultura-ir-pramogos/isplatintas-viesas-kreipimasis-del-r-castellucci-spektaklio-apie-dievo-sunaus-veido-koncepcija/55493> [Žiūr. 2018 04 06].

LR Seimas 1999. Nutarimas dėl valstybės sostinėje esančios Lukiškių aikštės funkcijų. *Valstybės žinios*, 1999 02 19, Nr. 18-459. *e-seimas.lrs.lt*. Prieiga: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.73921?jfwid=rivwzvpvg> [Žiūr. 2018 04 06].

LR Seimas 2010. Lietuvos kultūros politikos kaitos gairės. *e-seimas.lrs.lt*. Prieiga: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.377620> [Žiūr. 2018 04 06].

LR Seimas. 2012 10 01. Rezoliucija dėl spektaklio, niekinančio krikščionių simbolius (projektas). *e-seimas.lrs.lt*. Prieiga: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.433938> [Žiūr. 2018 04 06].

LR Seimas 2012 10 02a. Rezoliucija dėl spektaklio, niekinančio krikščionių simbolius (projektas). *e-seimas.lrs.lt*. Prieiga: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.433998> [Žiūr. 2018 04 06].

LR Seimas 2012 10 02b. IX (rudens) sesijos rytinio plenarinio posėdžio Nr. 475 stenograma. *e-seimas.lrs.lt*. Prieiga: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.434077?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=775761bf-785e-436f-ab87-7ad2dc9ec146> [Žiūr. 2018 04 06].

LR Seimas 2012 10 03a. Rezoliucija dėl spektaklio, niekinančio krikščionių simbolius. *e-seimas.lrs.lt*. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.434075> [Žiūr. 2018 04 06].

LR Seimas 2012 10 03b. IX (rudens) sesijos plenarinio posėdžio Nr. 477 stenograma. *e-seimas.lrs.lt*. Prieiga: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.434295?jfwid=iwhzpm47d> [Žiūr. 2018 04 06].

LR Seimas 2017 12 07. Lietuvos Respublikos Lukiškių aikštės Vilniuje įstatymo projektas. *e-seimas.lrs.lt*. Prieiga: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/830e48e0db4411e782d4fd> [Žiūr. 2018 04 06].

LR Vyriausybė 1991. *Rinka. Demokratija. Laisvė*. Vilnius: LR Aukščiausioji Taryba.

MADDEN, C. 2009. *The Independence of Government Arts Funding: A Review, IFACCA D'Art Report No. 9*. Sydney: International Federation of Arts Councils and Culture Agencies. Prieiga: [http://media.ifacca.org/files/Dart9independencereport\(1\).pdf](http://media.ifacca.org/files/Dart9independencereport(1).pdf) [Žiūr. 2013 08 28].

Menufaktura.lt 2012. Seimo nariai – apie Castelluccio spektaklį. Stenograma. I–II dalys. *Menufaktura.lt*, 2012 10 03. Prieiga: <http://www.menufaktura.lt/?m=1024&s=65035> [Žiūr. 2018 04 06].

National Foundation 1965. – *National Foundation on the Arts and the Humanities Act 1965*. Prieiga: <https://www.arts.gov/about-nea> [Žiūr. 2018 04 06].

NORKUS, Z., 1996. Balsavimo paradoksai. *Politologija*, 1 (7), 50–67.

NORKUS, Z., 2008. *Kokia demokratija, koks kapitalizmas?* Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

OECD 2002. *Distributed public governance: Agencies, authorities and other government bodies*. Paris: OECD.

OLSEN, J. P., 2009. Democratic Government, Institutional Autonomy and the Dynamics of Change. *West European Politics*, 32: 3, 439–465.

Pozicija.org 2017. Žmogaus teisių gynėjai remia Seimo sprendimą dėl Lukiškių aikštės. *Pozicija*, 2017 12 20. Prieiga: <http://www.pozicija.org/zmogaus-teisiu-gynejai-remia-seimo-sprendima-del-lukiškiu-aikstes/> [Žiūr. 2018 04 06].

Respublika.lt 2012. Ar Gelūno ministerija yra performansas? *RESPUBLIKA*, 2012 04 05. Prieiga: http://www.respublika.lt/lt/naujienos/nuomones_ir_komentarai/bus_isklausyta/ar_geluno_ministerija_yra_performansas/ [Žiūr. 2018 04 06].

RIMKUTĖ, A., 2014. „Pagarbaus atstumo“ principas Lietuvos kultūros politikoje. *Respectus Philologicus*, 25 (30), 227–243.

SA.lt. 2017. Kultūros veikėjai prašo laisvės Lukiškių aikštei. *SA.lt*. 2017 02 23. Prieiga: <https://sa.lt/kulturos-veikejai-praso-laisves-lukiškiu-aikstei/> [Žiūr. 2018 04 06].

SKELCHER, C., DUROSE, C., JUSTICE, J., 2015. Governing at arm's length: eroding or enhancing democracy? *Policy and Politics*, 43 (1), 137–153.

SPIEGEL ONLINE 2006. Mozart Absetzung. Intendantin rechtfertigt sich mit Angst vor Islamisten. *SPIEGEL ONLINE*, 2006 09 26. Prieiga: <http://www.spiegel.de/kultur/gesellschaft/mozart-absetzung-intendantin-rechtfertigt-sich-mit-angst-vor-islamisten-a-439212.html> [Žiūr. 2018 04 06].

The Guardian 2014. Slavery exhibition featuring black actors chained in cages shut down. *The Guardian*, 2014 09 24. Prieiga: <https://www.theguardian.com/culture/2014/sep/24/slavery-exhibition-black-actors-cages-shut-down> [Žiūr. 2018 04 20].

The Washington Post 1998. 'Decency' can be weighed in arts agency's funding. *The Washington Post*, 1998 07 28. Prieiga: https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1998/06/26/decency-can-be-weighed-in-arts-agencys-funding/205becfe-286d-4c66-970a-a7240f0fdd31/?utm_term=.b3207f54a5a7 [Žiūr. 2018 04 21].

ve.lt 2015. Visuomenininkai Lukiškių aikštėje nori matyti Vytį, o ne „Tautos dvasią“. *Vakarų ekspresas*, 2015 06 29. Prieiga: <http://www.ve.lt/naujienos/lietuva/lietuvos-naujienos/visuomenininkai-lukiskiu-aiksteje-nori-matyti-vyti-o-ne-tautos-dvasia-1369255/> [Žiūr. 2018 04 20].

vz.lt 2017. Paskelbtas Lukiškių aikštės memorialo projekto laimėtojas. *Vakarų ekspresas*, 2017 11 17. Prieiga: <https://www.vz.lt/laisvalaikis/akiraciai/2017/11/27/paskelbtas-lukiskiu-aikstes-memorialo-projekto-laimejas> [Žiūr. 2018 04 20].

UPCHURCH, A. R., 2004. John Maynard Keynes, the Bloomsbury group and the origins of the arts council movement. *International Journal of Cultural Policy*, 10 (2), 203–217.

UPCHURCH, A. R., 2011. Keynes's Legacy: An Intellectual's Influence Reflected In Arts Policy. *International Journal of Cultural Policy*, 17 (1), 69–80.

Government Agencies 2012. *Government Agencies. Practices and Lessons from 30 Countries*. Eds. K. S. Verhoest, G. Van Thiel, P. Bouckaert, P. Laegreid. Basingstoke, UK: Palgrave/Macmillan.

VESTHEIM, G., 2012. Cultural policy and democracy: an introduction. *International Journal of Cultural Policy*, 18 (5), 493–504.

YOOD, J. W. 2016. Andres Serrano. American photographer. In: *Encyclopedia Britannica*. Prieiga: <https://www.britannica.com/biography/Andres-Serrano#ref996245> [žiūr. 2018 04 06].

15min.lt 2017 12 06. Užburtas Lukiškių aikštės ratas: diskusijos dėl paminklų tęsiasi nuo pat Lenino nuvertimo. *15min.lt*. Prieiga: <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/uzburtas-lukiskiu-aikstes-ratas-diskusijos-del-paminklu-tesiasi-dar-nuo-lenino-nuvertimo-56-892744> [žiūr. 2018 03 19].

15min.lt 2017 12 20. Kultūrininkai ir tyrėjai priešinasi parlamentarų idėjai Vytį Lukiškių aikštėje įteisinti įstatymu. *15min.lt*. Prieiga: <https://www.15min.lt/kultura/naujiena/naujienos/kulturininkai-ir-tyrejai-priesinasi-parlamentaru-idejai-vyti-lukiskiu-aiksteje-iteisinti-istatymu-1104-899864> [žiūr. 2018 03 19].

Audronė Rimkutė

Vilnius University, Lithuania

Research interests: social epistemology, sociology of science and culture, cultural policy

AUTONOMY OF ART AND DEMOCRACY IN LITHUANIAN CULTURAL POLITICS

Summary

Autonomy of art understood as the independence of the art creation, dissemination and funding organizations from political institutions is one of the most important principles of cultural politics in democratic countries. The idea of artistic autonomy is the basis of the 'arm's length' cultural policy model that works in the United Kingdom and Scandinavian states and which had been recommended by European Council experts to Lithuania and other Eastern European countries while reforming their cultural policy after the collapse of the Soviet Union. Lithuania finished the transition to the model in 2012-2013 when the Lithuanian Film Centre and the Council for Culture had been established. However, the reaction of Lithuanian political authorities to some of the recent cultural events in Lithuania show that the autonomy of art as an idea and norm of cultural policy has not been working in Lithuania. The aim of this article is to

describe the idea of the autonomy of art in cultural policy and to analyse several actual issues of Lithuanian cultural politics in the aspect of the relationship between the autonomy of art and democracy. The article is based on the analysis of scientific literature, press articles, and political documents.

KEY WORDS: Autonomy of Art, Democracy, Arm's Length Principle, Lithuanian Cultural Policy, Government of Cultural Organizations.

Audronė Rimkutė had studied philosophy at the Vilnius University (Lithuania), where she received her PhD in 2005. At present, she is an associated professor at the Vilnius University, Kaunas faculty and teaches philosophy and cultural politics. Her main research fields are social epistemology, sociology of science and culture, cultural politics. Her current research focuses on the autonomy of art, the arm's length principle and democracy in cultural policy.

Pateikta / Submitted 2018 05 31

Priimta / Accepted 2018 08 21